

Θεόδωρος Γεωργίου

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΚΟΝΔΥΛΗ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ : «Ισχύς και απόφαση. Η διαμόρφωση των κοσμεικόνων και το πρόβλημα των αξιών» (γερμανική έκδοση 1984, ελληνική έκδοση 1991) ο Παναγιώτης Κονδύλης διατυπώνει μια περιγραφική θεωρία της απόφασης και ταυτόχρονα ασκεί κριτική στις κανονιστικές θεωρίες. Μέσω της κριτικής των κανονιστικών θεωριών (κατασκευάζεται) το επιστημολογικό πλαίσιο της θεμελίωσης της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης. Κατά συνέπεια όποιος επιχειρήσει να αντικρούσει τις βασικές θέσεις της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης οφείλει ταυτόχρονα να ελέγξει την ορθότητα της κριτικής που ασκεί η περιγραφική θεωρία της απόφασης στις κανονιστικές θεωρίες. Δεν εμπίπτει στους στόχους των σύντομων αυτών παρατηρήσεων ένα παρόμοιο εγχείρημα. Οι σκέψεις που ακολουθούν επιδιώκουν να αποσαφηνίσουν ουσιώδη μεθοδολογικά ζητήματα τα οποία αναφέρονται 1) στην αυτοσυνείδηση της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης, 2) στην προοπτικιστική αντικειμενικότητα των αποφάσεων και των αξιών και 3) στην πλήρη αναγωγή του αξιολογικού ή κανονιστικού επιπέδου στις πραγματιστικές συνθήκες της αυτοσυντήρησης και της διεύρυνσης της ισχύος, και ταυτόχρονα με τη μέθοδο της «εσωτερικής κριτικής», να εντοπίσουν τρεις εσωτερικές αντικράσεις οι οποίες συνδέονται με τα ανωτέρω προβλήματα.

Αξίζει να τονισθεί ότι ο Κονδύλης χρησιμοποιεί μια γλώσσα η οποία είναι διαυγής και κρυστάλλινη όπως εξίσου σαφής και περιεκτική είναι και η σκέψη του. Η ένταση που χαρακτηρίζει τη σχέση της γλώσσας με τη θεωρητική σκέψη λύνεται στην περίπτωση του Κονδύλη κατά τρόπο που προσεγγίζει τα κλασικά θεωρητικά-φιλοσοφικά κείμενα.

Σκοπός των σκέψεων που ακολουθούν είναι να ανασυγκροτήσουν την πε-

ριγραφική θεωρία της απόφασης ως δομή της σκέψης, όπως άλλωστε και η ίδια ορίζει τον εαυτό της. «Η περιγραφική θεωρία της απόφασης... είναι μία μορφολογία της σκέψης στη συνύφανσή της με την επιδίωξη της αυτοσυντήρησης...» (σελ. 220) σημειώνει ο Κονδύλης. Η ανασυγκρότηση δεν θα γίνει από τη σκοπιά των κανονιστικών ορθολογικών θεωριών, αλλά με τα μεθοδολογικά μέσα της ίδιας της περιγραφικής θεωρίας.

Η ανάπτυξη των επιχειρημάτων, η απόρριψη των θέσεων των κανονιστικών θεωριών και η λογική έκθεση της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης συνιστούν ένα συνεκτικό μεθοδολογικό σύστημα το οποίο αποτελεί ταυτόχρονα και το θεμελιωτικό πλαίσιο της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης. Τούτο σημαίνει ότι η ίδια η λογική και η επιχειρηματολογική δομή της θεωρίας κατέχει τη θέση του «θεμελίου». Κατά συνέπεια έχουμε να κάνουμε με μια θεωρία η οποία είναι κλειστό αυτοαναφερόμενο σύστημα. Η αναγωγή της θεμελίωσης της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης στη λογική και επιχειρηματολογική δομή της είναι η αιτία για την ψευδή αυτοκατανόησή της.

Η περιγραφική θεωρία της απόφασης του Κονδύλη θεμελιώνεται ως θεωρία η οποία αναφέρεται σε όλα τα είδη του φιλοσοφικού λόγου (γνωσιοθεωρία, πρακτική φιλοσοφία, κοινωνική θεωρία κ.α.), εγείρει δηλ. αξίωση καθολικής ισχύος. Συγκροτείται και ως μεταθεωρία στο βαθμό που οι θέσεις της βρίσκουν εφαρμογή στη σύσταση και την ανάπτυξη της επιστήμης. Ταυτόχρονα όμως η περιγραφική θεωρία της απόφασης αυτοπροσδιορίζεται ως «πλήρης μηδενισμός» (σελ. 223) υπό την έννοια «ότι ο κόσμος και ο άνθρωπος δεν έχουν ούτε αντικειμενικό νόημα ούτε αντικειμενική αξία» (σελ. 223). Ο συστηματικός (φιλοσοφικός) χαρακτήρας της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης από τη μία και ο μηδενιστικός προσανατολισμός της από την άλλη συνιστούν μια ουσιώδη εσωτερική αντίφαση της ίδιας της θεωρίας. Η αντίφαση αυτή υπονομεύει τον κατεξοχήν χαρακτήρα της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης που δεν είναι άλλος από τον χαρακτήρα της αξιολογικής ουδετερότητας. Φαίνεται πως ο μηδενισμός είναι «στρατήγημα» στη θεμελιωτική δομή της θεωρίας.

Η εσωτερική αντίφαση ανάμεσα στο σύστημα και τον μηδενισμό καθώς και η υπονόμηση της αξιολογικής ουδετερότητας της θεωρίας καταδεικνύονται εάν επιχειρήσει κανείς να ανασυγκροτήσει τη «γένεση της υποκειμενικότητας». Κατά την περιγραφική θεωρία της απόφασης «η έσχατη πραγματικότητα συνίσταται από υπάρξεις, άτομα ή ομάδες που αγωνίζονται για την αυτοσυντήρησή τους και μαζί, αναγκαστικά, για τη διεύρυνση της ισχύος τους· γι' αυτό συναντώνται ως φίλοι ή ως εχθροί και αλλάζουν τους φίλους και τους εχθρούς ανάλογα με τις ανάγκες του αγώνα για την αυτοσυντήρησή τους και

τη διεύρυνση της ισχύος τους» (σελ. 213). Κατά τον Κονδύλη λοιπόν οι πραγματιστικές συνθήκες της αυτοσυντήρησης και της διεύρυνσης της ισχύος και η πολιτική σχέση φίλου και εχθρού κατέχουν την οντολογική προτεραιότητα. Η ιδρυτική συνθήκη ύπαρξης μιας οντότητας συμπίπτει με την απόφαση (decisio, Ent-scheidung), δηλ. με την «πράξη ή τη διαδικασία αποκοπής ή αποχωρισμού, από την οποία προκύπτει μια κοσμοεικόνα κατάλληλη να εγγυηθεί την ικανότητα προσανατολισμού την αναγκαία για την αυτοσυντήρηση» (σελ. 23). Η οντότητα μέσω της απόφασης αποχωρίζεται από τον «προκαταρκτικό κόσμο» και συγκροτείται ως υποκειμένο αφ' ενός μεν εντός των πραγματικών συνθηκών της αυτοσυντήρησης και της διεύρυνσης της ισχύος της και αφ' ετέρου στα πλαίσια της πολιτικής σχέσης του φίλου και του εχθρού. Στο σημείο αυτό της μετάβασης από τον «προκαταρκτικό κόσμο» στην υποκειμενικότητα η περιγραφική θεωρία της απόφασης χρησιμοποιεί μια δομή μετάβασης η οποία έχει κοινά σημεία με αντίστοιχες δομές (π.χ. η φυσική κατάσταση) των κλασικών πολιτικών θεωριών.

Η «γένεση της υποκειμενικότητας» μέσω της αποφάσεως δεν συνιστά μια ορθολογική πράξη, εντός των ορίων της οποίας συστήνεται η σχέση υποκειμένου-αντικειμένου κατά το πρότυπο της φιλοσοφίας της συνειδήσεως. Αντιθέτως διαμορφώνεται ένα υπαρκτικό πλαίσιο, εντός του οποίου υποκειμένα και αντικείμενα αρθρώνονται ως υπαρκτικές συνδέσεις. Γράφει ο Κονδύλης: «ως προϊόν της απόφασης ενός υποκειμένου ο διευθετημένος κόσμος καθ' εαυτόν δεν συνιστά το αντικείμενο, το οποίο στέκει απέναντι στο ίδιο τούτο υποκειμένο και μπορεί να άγεται και να φέρεται απ' αυτό· γιατί το υποκειμένο οφείλει την ταυτότητα και την οπτική του όχι στην αντιπαράθεση με τον διευθετημένο κόσμο (του), αλλά στη διαδικασία διαμόρφωσης τούτου του κόσμου». Η σχέση υποκειμένου-αντικειμένου ως υπαρκτική σύνδεση η οποία ανάγεται στις πραγματικές συνθήκες της αυτοσυντήρησης και της διεύρυνσης της ισχύος αποτελεί βασικό ενδοθεωρητικό παράδοξο της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης στο βαθμό που αναπαράγει την αντίφαση ανάμεσα στον συστηματικό χαρακτήρα της θεωρίας και τον μηδενιστικό προσανατολισμό της.

Ένα τρίτο στοιχείο, το οποίο επιρρωννύει το ενδοθεωρητικό παράδοξο της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης είναι η γενίκευση του πολιτικού στοιχείου, της πολιτικής σχέσης εχθρού-φίλου. Κατά τον Κονδύλη η ανταγωνιστική αυτή σχέση είναι ουσιαστική για την ταυτότητα του υποκειμένου, για τον κοσμοθεωρητικό προσανατολισμό του υποκειμένου. Η περιγραφική θεωρία της απόφασης προσδίδει στην πολιτική ανταγωνιστική σχέση εχθρού-φίλου χαρακτηριστικά οντολογικής καταστάσεως. Θα έλεγε κανείς ότι σε μια τέτοια

περίπτωση έχουμε να κάνουμε είτε με μια περιεκτική διεύρυνση της πολιτικής σχέσεως ως συστατικής κάθε κοινωνικής ή άλλης πραγματικότητας είτε με ένα ανεπεξέργαστο κατάλοιπο κανονιστικών θεωριών. Και στις δυο εκδοχές η περιγραφική θεωρία της απόφασης υπονομεύει τον αξιολογικό χαρακτήρα της.

Ένα δεύτερο πρόβλημα το οποίο συνδέεται άρρηκτα με την αυτοαναφορική κλειστότητα της επιχειρηματολογικής δομής μιας περιγραφικής θεωρίας της απόφασης είναι το πρόβλημα της αντικειμενικότητας των αποφάσεων και των αξιών. Δεν υποστηρίζουμε εδώ ότι ο Κονδύλης διατυπώνει μια πραγματιστική θεωρία της αλήθειας ούτε ότι ο προοπτικισμός, ο οποίος αμφισβητεί την ύπαρξη της αντικειμενικότητας των πραγμάτων, αποτελεί ουσιώδες συστατικό της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης. Υποστηρίζουμε ότι η περιγραφική θεωρία της απόφασης παρακάμπτει το πρόβλημα της αντικειμενικότητας μέσω μιας ιδιότυπης σύνδεσης πραγματισμού και προοπτικισμού.

Ενώ οι κανονιστικές θεωρίες επιχειρούν να λύσουν το πρόβλημα της αντικειμενικότητας μέσω του ορθολογισμού τους, η περιγραφική θεωρία της απόφασης συλλαμβάνει την αντικειμενικότητα όχι ως αξίωση ισχύος των αποφάσεων ή των αξιών αλλά ως επιταγή της πραγματιστικής συγκρότησης της υποκειμενικότητας. «Η υπεράσπιση του αντικειμενικού χαρακτήρα της απόφασης σημαίνει υπεράσπιση των προοπτικών της αυτοσυντήρησης» (σελ. 85) επισημαίνει ο Κονδύλης. Για την περιγραφική θεωρία της απόφασης ιδιαίτερη σημασία έχει η «υπαρξιακή αναγκαιότητα της εξαντικειμενίκευσης της απόφασης» (σελ. 86) και όχι η θεμελίωση της αντικειμενικότητας ως ορθολογικής διαδικασίας. Η εξαντικειμενίκευση των αποφάσεων και των αξιών είναι μέρος της πραγματιστικής διαδικασίας της αυτοσυντήρησης και της διεύρυνσης της ισχύος.

Η προνομιακή θέση των πραγματιστικών συνθηκών συγκρούεται όμως με την υπαρξιακή παραίτηση της ίδιας της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης. Κατά τον Κονδύλη «το τίμημα της αξιολογικά ελεύθερης γνώσης είναι η ζωή: γι' αυτό είναι μηδαμινές οι πιθανότητες να γίνει μια τέτοια γνώση κοινωνικά αποδεκτή» (σελ. 19). Επομένως, το ερώτημα, το οποίο τίθεται είναι το εξής: πώς συμβιβάζεται η υπαρξιακή παραίτηση της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης με την πραγματιστική πρωτοκαθεδρία; Κατά τη γνώμη μου και στην περίπτωση αυτή βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα επιχειρηματολογικό «στρατήγημα», το οποίο τελικά οδηγεί στην εμφάνιση μιας ακόμη εσωτερικής αντίφασης της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης. Τελικά η εσωτερική αυτή αντίφαση ανάμεσα στην πραγματιστική πρωτοκαθεδρία και το «στρατήγημα» της υπαρξιακής παραίτησης ανάγεται σε μια ιδιότυπη σύνδεση πραγματισμοί

και προοπτικισμού. Στο βαθμό που η περιγραφική θεωρία της απόφασης καθίσταται στοιχείο του κοσμοθεωρητικού προσανατολισμού μιας υποκειμενικότητας φαίνεται πως τότε υπονομεύεται η πραγματιστική συνοχή της αυτοσυντήρησης. Ταυτόχρονα όμως στο βαθμό που μια υποκειμενικότητα διατηρεί για τον εαυτό της το προνόμιο της περιγραφής της πραγματικότητας φαίνεται πως τότε η πραγματιστική δομή της πραγματικότητας δεν είναι ζήτημα θεωρητικής περιγραφής αλλά συνθήκη εξαντικειμενίκευσης της θεωρίας. Στην ανταγωνιστική αυτή σχέση πραγματισμού και προοπτικισμού εναποθέτει η περιγραφική θεωρία της απόφασης την εξαντικειμενίκευσή της.

Τέλος, όσον αφορά το πρόβλημα των αξιών και του δέοντος αξίζουν να τονισθούν τα εξής: πρώτον ότι η περιγραφική θεωρία της απόφασης εξομοιώνει πλήρως το αξιολογικό με το πραγματιστικό επίπεδο και δεύτερον ότι ενώ η ίδια ισχυρίζεται ότι είναι αξιολογικά ουδέτερη είναι κατά ιδιότυπο τρόπο αξιολογικά φορτισμένη. Κατά τον Κονδύλη δεν υφίσταται κάποιο ανεξάρτητο κανονιστικό πλαίσιο αρχών, το οποίο να αντλεί τη δεσμευτικότητά του από την ορθολογική ανάπτυξη του αντικειμένου (π.χ. της κοινωνίας). Οι δεσμευτικές κανονιστικές αρχές ανάγονται εξ ολοκλήρου στις πραγματιστικές συνθήκες της αυτοσυντήρησης και της διεύρυνσης της ισχύος. Η συμμόρφωση του δράντος προς το δεσμευτικό κανονιστικό πλαίσιο αρχών είναι αποτέλεσμα του κοσμοθεωρητικού προσανατολισμού του για αυτοσυντήρηση και διεύρυνση της ισχύος του. Γράφει χαρακτηριστικά ο Κονδύλης: «οι ιδέες και οι αξίες αποτελούν λειτουργίες ή τους τρόπους λειτουργίας της κοινωνικής ύπαρξης καθώς αγωνίζεται για την αυτοσυντήρησή της και τη διεύρυνση της ισχύος της» (σελ. 214).

Η πλήρης αναγωγή του κανονιστικού και αξιολογικού επιπέδου της πραγματικότητας στις πραγματιστικές συνθήκες δημιουργεί μια τρίτη εσωτερική ανατροπή στην επιχειρηματολογική δομή της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης. Η εσωτερική αντίφαση τώρα εντοπίζεται ανάμεσα στην αναγωγή του κανονιστικού στο πραγματιστικό και την αξιολογική ουδετερότητα της περιγραφικής θεωρίας. Η απορρόφηση του επιπέδου των αξιών και του δέοντος από τις πραγματιστικές συνθήκες οδηγεί στην αυτοανατροπή της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης. Αμφισβητείται έντονα ο περιγραφικός χαρακτήρας της θεωρίας. Οι πραγματιστικές συνθήκες δεν αποτελούν το αρχιμήδειο σημείο της περιγραφής του κόσμου, αλλά είναι οι ίδιες αξιολογικά φορτισμένες στο βαθμό μάλιστα που αποτελούν τα περιεχόμενα του κοσμοθεωρητικού σχεδίου της υποκειμενικότητας. Οι πραγματιστικές συνθήκες της αυτοσυντήρησης και της διεύρυνσης και της επέκτασης της ισχύος καθίστανται αξιακά πλέγματα κοσμοθεωρητικού προσανατολισμού. Η ίδια η περιγραφική θεωρία

της απόφασης μετατρέπεται σε κατεξοχήν αξιολογική και κανονιστική.

Εν συνόψει μπορούν να υποστηριχθούν τα εξής: η περιγραφική θεωρία της απόφασης, την οποία διατυπώνει ο Παναγιώτης Κονδύλης, χαρακτηρίζεται από μια αυτοαναφορική κλειστότητα στην επιχειρηματολογική δομή της. Το χαρακτηριστικό αυτό είναι η αιτία για τις εσωτερικές αντιφάσεις ανάμεσα στο σύστημα και τον μηδενισμό, ανάμεσα στην πραγματιστική πρωτοκαθεδρία και την υπαρξιακή παραίτηση της θεωρίας και ανάμεσα στην αναγωγή του κανονιστικού στο πραγματιστικό επίπεδο και την αξιολογική ουδετερότητα της θεωρίας. Οι εσωτερικές αυτές αντιφάσεις στην επιχειρηματολογική δομή διαμορφώνουν την ψευδή αυτοκατανόηση της θεωρίας του Κονδύλη, τονίζουν την κατεξοχήν πραγματιστική διάστασή της και υπονομεύουν την αξιολογική ουδετερότητά της.

